

VII. TEISĖ IR KALBA

KAI KURIOS AKTUALIOS TEISININKŲ KALBOS PROBLEMOS

Vyr. dėstytoja Laima Pečkuvienė

Lietuvos teisės universitetas, Valstybinio valdymo fakultetas, Kalbos kultūros katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 83
Elektroninis paštas kkk@ltu.lt

Pateikta 2000 m. gruodžio 13 d.

Parengta spausdinti 2001 m. rugsėjo 5 d.

Recenzavo Šiaulių universiteto Lietuvių kalbos katedros doc. dr. G. Čepaitienė ir Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Bendrosios kalbotyros katedros doc. dr. Z. Babickienė

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariamos kai kurios opios teisininkų kalbos problemos: tam tikrų netaisyklingos darybos žodžių vartoseną teisės aktuose, dažniau pasitaikančios morfologijos, rašybos klaidos Lietuvos teisės universiteto studentų kursiniuose darbuose. Teisės kalba itin svarbi, nes ji vartojama įstaigose, ja rašomi dokumentai, todėl joje esantys kalbos normų pažeidimai ne tik greitai plinta, bet ir įsitvirtina vartosenoje.

Dažnas iš mūsų prisimena, su kokia euforija, rodos, visai neseniai sutikome žinią, kad lietuvių kalba paskelbta valstybine. 1998-aisiais jau minėjome šio istorinio įvykio dešimtmetį.

Per tą laikotarpį nemažai nuveikta einant kalbos norminimo keliu. Išleistas ne vienas kalbos praktikai skirtas leidinys, paskelbtas Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas. Atrodytų, yra kuo remtis, iš ko mokytis, tačiau kartais manoma, kad siekiai paisyti taisyklingos kalbos tėra tik kalbos kultūros dėstytojų pareiga.

Kiekvienam pedagogui turėtų rūpėti ne tik kalbos turinys, bet ir to turinio raiškos būdai, kad per paskaitas, seminarus arba pratybas studentai girdėtų kuo mažiau taisytinių kalbos dalykų, kad ir į jų daromas klaidas atkreiptų dėmesį ne tik kalbininkai, bet ir kiti dėstytojai. Mokyti turėtume visi, pirmiausia, žinoma, netoleruodami klaidų savo kalboje. Tačiau ar visada lengva tai padaryti? Ar normine kalba parašyti teisės dokumentai, kodeksai, vadovėliai, kuriais naudojami teisės mokslų dėstytojai, būsimieji teisininkai? Rodos, taip turėtų būti, tačiau tenka apgailestauti, kad taip nėra. Ten likusios kalbos klaidos klaidina skaitytojus, dažnai nė neįtariančius, kad čia galėtų būti kokių nors klaidų. Žinoma, kodeksų, vadovėlių kalbos teisininkai negali pataisyti. Tai – kalbininkų rūpestis. Tačiau suvokti, kokių kalbos klaidų esama, ir stengtis jų nedaryti savo kalboje, įsiklausyti į kalbininkų patarimus teisininkai privalėtų, o ypač tie, kurie dirba pedagoginį darbą.

Kodeksų ir kitų teisės dokumentų kalba itin svarbi, nes ji vartojama įstaigose, ja rašomi raštai, todėl joje esantys kalbos normų pažeidimai ne tik plinta, bet ir įsitvirtina vartosenoje. Teisės kalba „padėjo“ paplisti ne savo reikšme vartojamiems žodžiams *pilnas, pilnutinai* ir *pilnai (prisiimti pilną atsakomybę, pilnai įrodyti, pilnutinai atsakyti)*, vertalams *uždėti areštą, uždėti nuobaudą, vesti bendrą ūkį*, nenorminės darybos terminams *bendrasavininkis, bendraatsakovis, ieškininis (ieškininis pareiškimas, ieškininė senatis)* ir kitoms panašioms klai-

doms. Teisininkų vartojamas terminas *bendrasavininkis*, -ė dėl savo netaisyklingos darybos yra taisomas. „Terminologijos taisymuose“ [6] nurodyti tokie norminiai jo atitikmenys: nuosavybės bendrininkas, -ė, bendraturtis, -ė. „Kalbos praktikos patarimuose“ [4] randame paaiškinimą, kad nevartojami „asmenis reiškiantys sudurtiniai daiktavardžiai su pirmuoju dėmeniu bendra- ir antruoju priesaginiu dėmeniu: bendradarbininkas (= *bendradarbis*), bendranuomininkas, bendranuomininkis (= *bendranuomis*), bendrakaltininkis (= *bendrakaltis*).“ Derėtų atkreipti dėmesį ir į teisininkų vartojamus netaisyklingus terminus bendraatsakovis, -ė, (= *atsakomybės bendrininkas*, -ė) ir bendraieškovis, -ė (= *ieškinio bendrininkas*, -ė). Neretai teisininkų ir policijos pareigūnų kalboje girdimas bendraatsakovis turėtų reikšti „atsakovą, bendrą kelioms byloms“, nes sudurtiniai žodžiai, turintys dėmenį bendra-, reiškia tai, kas turi su kitu (kitais) ką bendra (plg.: bendravardis, -ė, bendramokslis, -ė, bendraturtis, -ė) ar bendra daugeliui (bendrabutis). Paprastai nevykusios darybos žodžiu bendraatsakovis vadinami keli vienos bylos atsakovai.

Teisės kalboje dažnai vartojamas būdvardis *ieškininis*, -ė. Junginių su šiuo būdvardžiu yra ir Civilinio proceso kodekse, ir vadovėlyje „Civilinė teisė“. Vadovėlyje „Civilinė teisė“ [1] aiškinama: „ieškininė senatis – tai nustatytas terminas, per kurį galima ginti savo pažeistas teises ir interesus [...]“.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso vienuoliktajame skirsnyje [5] kalbama apie ieškininio pareiškimo formą ir turinį, ieškininio pareiškimo priedus, nors pats skirsnis pavadintas „ieškinio pareiškimas“.

Teisininkai vartoja ir ieškininį pareiškimą, ir bendrąją ieškininę tvarką. Visi šie žodžių junginiai taisytini, nes priesagos *-inis*, -ė būdvardis ieškininis, -ė nevartotinas: „pirmiausia todėl, kad lietuvių kalboje nėra įprasta darytis *-inis* priesagos būdvardžių iš ryškių išvestinių daiktavardžių, ir antra, – ypač iš veiksmazodinių abstraktų. Toks išvestinis, abstrakčios reikšmės daiktavardis yra ir ieškinys“ [2]. Taigi vartoti reikėtų taip: *pareiškimas dėl ieškinio*, *ieškinio pareiškimas*, *ieškinio senatis*, *bendroji ieškinio tvarka*.

Kelių Lietuvos teisės universiteto studentų parašytų kursinių darbų kalbos analizė parodė, kad ne visada prisimenama, jog rūšiai nusakyti ir terminams sudaryti turi būti vartojamos įvardžiuotinės būdvardžių ir neveikiamosios rūšies dalyvių formos: atvira (= *atviroji*) vagystė, Aukščiausias (= *Aukščiausiasis*) Teismas, Vyriausias (= *Vyriausiasis*) policijos komisariatas, uždara (= *uždaroji*) akcinė bendrovė (plg.: Prie *uždarų* durų būriavosi žmonės), kaltinanti (= *kaltinamoji*) išvada, nekilnojamasis (= *nekilnojamasis*) turtas, gyvenama (= *gyvenamoji*) vieta (plg.: Ta vieta buvo žmonių *negyvenama*).

Pavadinimuose esantys skaitvardžiai taip pat turi būti vartojami tik įvardžiuotinės formos, pavyzdžiui:

Kauno miesto 2–asis policijos komisariatas,
Vilniaus miesto 1–asis apylinkės teismas,
4–oji vidurinė mokykla.

Analizuotų kursinių darbų medžiaga rodo, kad kai kada rašant įstaigų ir dokumentų pavadinimus netaisyklingai vartojamos didžiosios ir mažosios raidės. Derėtų įsidėmėti, kad aukščiausiųjų valdžios institucijų pavadinimų visi žodžiai rašomi didžiosiomis raidėmis, pavyzdžiui:

Lietuvos Respublikos Seimas,
Lietuvos Respublikos Vyriausybė,
Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas,
Aukščiausiasis Teismas.

Ypatingos reikšmės dokumentų visi pavadinimo žodžiai taip pat rašomi didžiosiomis raidėmis:

Lietuvos Respublikos Konstitucija,
Kovo 11–osios Aktas,
Lietuvos Nepriklausomybės Aktas,
Lietuvos Statutas ir t.t.

Kursiniuose darbuose kartais randame parašyta: Aukščiausiasis teismas (= *Teismas*), Teisės Universitetas, Lietuvos Teisės universitetas (= *Lietuvos teisės universitetas*), Lietuvos

Respublikos konstitucija (=Konstitucija), Lietuvos Respublikos konstitucinis teismas (=Konstitucinis Teismas) ir pan. Reikia atsiminti, kad įstaigų, įmonių, organizacijų pavadinimų, kurie sudaryti iš kelių bendrinės reikšmės žodžių, tik pirmasis žodis rašomas didžiąja raide, pavyzdžiui:

*Vidaus reikalų ministerija,
Lietuvos teisės universitetas,
Valstybės saugumo departamentas,
Teisininkų draugija.*

Šią taisyklę reikėtų taikyti ir rašant dokumentų pavadinimus:

*Prokuratūros įstatymas,
Žmogaus teisių deklaracija,
Valstybinės kalbos įstatymas ir t.t.*

Jei toks iš kelių žodžių susidedantis pavadinimas prasideda tikriniu žodžiu (vietovardžiu ar asmenvardžiu), didžiąja raide rašomas tik tas tikrinis vardas, o žodis, einantis po jo, kaip ir toliau einantys bendriniai žodžiai, rašomi mažąja raide, pavyzdžiui:

*Kauno miesto vyriausiasis policijos komisariatas,
Lietuvos teisės universitetas,
Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas,
Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas,
Vilniaus Gedimino technikos universitetas,*

Vilniaus miesto pirmasis apylinkės (ne pirmosios apylinkės, nes skaitvardžiu reiškiama tam tikros pakopos, t.y. apylinkės, teismo, o ne apylinkės numeris), teismas.

Reikia įsiminti, kad sudėtiniame pavadinime esantis oficialus padalinio pavadinimas pradedamas didžiąja raide:

*Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius,
Generalinės prokuratūros Informacijos ir tarptautinių ryšių skyrius,
Lietuvos teisės universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Kalbos kultūros katedra ir*

pan.

Mes negyvename atsiskybę nuo pasaulio. Naujovės keičia ir mus, ir mūsų kalbą, tačiau nevadinkime šiuo žodžiu įvairių negerovių, nemenkinkime savo kalbos, nenumokime ranka į kalbos normas. Kalbos kultūra – rimtas ir sunkus mokslas. Taisyklingos kalbos negalima išmokyti ar išmokti per vieną ar kelis semestrus, ja rūpintis reikia visą laiką. Tai – kiekvieno žmogaus pareiga. Ir visai nesvarbu, kas jis: dėstytojas, studentas, teisėjas ar Seimo narys. Jis – valstybės pilietis, o lietuvių kalba – valstybinė.

Išvados

Teisės dokumentuose, kodeksuose, vadovėliuose pasitaiko kalbos klaidų, kurios įkyriai braunasi ir į rašomąją, ir į šnekamąją kalbą. Tai ir kalbininkų, ir teisininkų rūpestis. Jeigu pedagoginį darbą dirbantys žmonės rūpinasi savo kalba, jie prisideda prie nelengvo kalbos kultūros dėstytojų darbo – mokyti studentus taisyklingos kalbos.

LITERATŪRA

1. Civilinė teisė. Kaunas, 1997.
2. Gimtoji kalba. 1995. Nr. 1.
3. Kalbos kultūra. 1999. Nr. 72.
4. Kalbos praktikos patarimai. Vilnius, 1986.
5. Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai. Vilnius, 1999.
6. Terminologijos taisyklės. Vilnius, 1992.

Some Problems of Legal Language Usage

Senior Lecturer L. Pečkuvienė

Law University of Lithuania

SUMMARY

In 1988 the Lithuanian language was acknowledged the state language status. Since that time a lot has been done to standardise it. There has been published not a single publication for language skills training.

In general, the students at their lectures or seminars still have the possibility to hear language mistakes because sometimes the lecturers do not pay attention to their own linguistic errors.

Only the efforts of all the scholars and lecturers have to help students but future public servants to assume the significance of the language culture and the need in applying correct language items while communicating.

